MARCEL PROUST

Indiferentul

PREFAȚĂ DE PHILIP KOLB

Traducere din franceză
de
Irina Mavrodin

BIBLIOTECA
INTERNAȚIONALĂ
13

EST
SAMUEL
TASTET
EDITEUR

EST
PARIS
BUCAREST
JERUSALEM

Indiferentul

© EST-Samuel Tastet Éditeur – 2001
ISBN 973-98094-4-8

MARCEL PROUST

Indiferentul

BIBLIOTECA
INTERNAŢIONALĂ
13

EST
SAMUEL
TASTET
ÉDITEUR

9e Année. 1er Mars 1896. Tome I.

LA VIE CONTEMPORAINE

ET

REVUE PARISIENNE RÉUNIES

La Commune. — Le Départ pour Versailles, II, par M. le Vice-amiral J. Krantz 417
L'Indifférent, par M. Marcel Proust 428
Du Ton supérieur et des Élégances chez la Française. — II. Les grandes Bourgeoises, par M. Henri Bouchot 430
Histoires turques, III, par M. Victor Bérard 440
Mon Journal, par M. Xavier Roux 462
M. Edmond de Goncourt, par M. G. Larroumet, de l'Institut 474
Le Théâtre, par M. Robert Vallier 480
La Vie sportive, par M. S. F. Touchstone 497
La Quinzaine littéraire, par M. Boiseguin 503
Mode et Monde, par Prill 519

Illustrations : Agnès Sorel d'après Jean Fouquet (page 471). — Portrait de Françoise vers 1450 (page 443). — Agnès Sorel sous les traits de sainte Catherine (page 425). — La dame à la Licorne (page 439).

BUREAUX

8, RUE DE LA CHAUSSÉE-D'ANTIN, 8

PARIS

Photo Bibliothèque Nationale

O NUVELĂ PIERDUTĂ ȘI REGĂSITĂ

Neverosimilul, când este vorba de Proust, poate să intre în domeniul posibilului. Scriitorul a demonstrat acest paradox în mod genial istorisind povestea aproape de necrezut a *Unei iubiri a lui Swann*, a iubirii unui om de lume îndrăgostit de o cocotă cu care ajunge să se căsătorească atunci când nu o mai iubește, poveste care totuși pare adevărată. Se poate spune același lucru despre viața reală a autorului: pe măsură ce viața lui Proust ni s-a dezvăluit prin mijlocirea corespondenței sale, ea ne-a prilejuit numeroase surprize. Multă vreme publicul a presupus că acest bărbat bolnăvicios își petrecuse tinerețea în chip la fel de trândav ca și eroul său Swann, sau ca și

naratorul său. Apoi s-a aflat că fusese un elev și un student destul de bun și că avea două licențe, una în drept și una în filosofie. Totuși, lumea a fost încă și mai surprinsă când a fost publicat *Jean Santeuil,* aflând că tocmai când își publica prima carte, începuse să scrie un fel de roman căruia urma să-i consacre patru ani buni. Manuscrisul acestui roman numără mai bine de o mie cinci sute de pagini. Dar a fost nevoie ca Proust să scrie *În căutarea timpului pierdut,* să moară în timp ce-l scria, și să treacă de atunci vreo treizeci de ani, pentru ca posteritatea să înceapă să vadă ceva mai limpede prin ceața groasă a legendei sale.

Astăzi vedem ceva mai bine opera acestui autor, pe care începern să-l cunoaștem. Datorită celor cinci mari volume, pe care le datorăm domnilor Ferré, Clarac și Sandre, în ediția Pléiade, datorită biografiei scrise de George Painter, datorită celor vreo douăzeci de volume din corespondența sa, putem avea impresia că posedăm aproape tot ceea ce este important pentru cunoașterea operei și a

autorului său. Se pare că sursa ineditelor e pe cale de a secătui: nu ne mai putem aștepta decât la variante, mici fragmente, bruioane, pe care o bravă echipă se străduiește să le extragă din arhivele Bibliotecii Naționale.

Ei bine, nu, ne înșelam și de această dată. Ne mai așteptau totuși unele surprize. Bineînțeles, există nenumărate scrisori încă inedite, dintre care unele se vor dovedi a fi foarte frumoase și de un interes considerabil. Va veni și momentul publicării lor. Dar nu despre asta este vorba.

Ci despre altceva. Lucrul cel mai neverosimil ar putea să pară acela de a regăsi după atâția ani un text nu întru totul inedit, de vreme ce a fost publicat acum optzeci de ani într-o revistă efemeră,ci un text rămas atât de uitat încât astăzi este cu totul necunoscut. Mă refer la o nuvelă ignorată până astăzi nu numai de publicul larg, ci și de specialiști, care nu au introdus-o în nici o bibliografie și care, până acum, nu-i cunoșteau nici măcar titlul.

Persista totuși o urmă a acestuia. Dacă au o memorie bună, cei care au citit

Scrisorile către Reynaldo Hahn și-ar putea aminti de o anumită aluzie la o nuvelă pierdută. Într-una din aceste scrisori, Proust vorbește despre o nuvelă pe care a scos-o din cartea *Plăceri și zile*. El îi mărturisește prietenului său proiectul de a pune în locul ei o altă nuvelă, pe care tocmai o scrie. Iată în ce termeni:

"Scriu ceva de mai mari proporții, de care sunt destul de mulțumit, și voi profita de asta pentru a suprima din volumul meu *nuvela despre Lepré, despre Operă* etc., pe care ai dat-o la copiat[1]" (sublinierea noastră).

Or, am putut preciza data scrisorii în care își anunță hotărârea: *22 septembrie 1894*. Datorită acestei date, am putut identifica textul "de mai mari proporții"

1. Marcel Proust, *Lettres à Reynaldo Hahn présentées, datées et annotées par Philip Kolb*, Paris, Gallimard [1956], p. 25; cf. *Correspondance. Texte établi, présenté et annoté par Philip Kolb. Tome I, 1880-1895*, Paris, Plon [1970], p. 331. (Ediție din 1976, p. 333; pentru referirile la această ediție trebuie să se țină seama de un decalaj de două pagini în paginare.)

despre care este vorba în scrisoare. El nu poate fi decât nuvela intitulată *Moartea lui Baldassare Silvande, viconte de Silvania*, care poartă data de *octombrie 1894*[2]. Proust acorda îndeajuns de multă importanță acestei nuvele pentru a o da spre lectură lui Robert de Billy și lui Marie Hahn, sora lui Reynaldo Hahn[3]. De altfel, și-a început volumul cu ea.

Totuși, părea imposibil să fie regăsit textul celeilalte nuvele, cea pe care Proust urma să o scoată din volum în timp ce Reynaldo Hahn o dăduse la copiat pentru el. N-am putut găsi nicăieri vreo urmă a manuscrisului sau a paginilor în corectură, în Fondul Marcel Proust de la Biblioteca Națională. Lipsa paginilor în corectură nu avea de ce să ne surprindă, dat fiind că Proust hotărâse să suprime nuvela din volum în septembrie 1894. De fapt el

2. Marcel Proust, *Les Plaisirs et les Jours. Illustrations de Madeleine Lemaire. Préface d'Anatole France et quatre pièces pour piano de Reynaldo Hahn*, Paris, Calmann-Lévy, 1896, p. 31. Ed. 1924, p. 48. Ediția Pléiade, tom IV, 1971, p. 28.

3. *Correspondance*, tom I, pp. 415 și 426.

urma să mai aștepte încă optsprezece luni înainte de a primi corectura pentru această carte, ale cărei șpalturi poartă data de *martie 1896*. Totuși, fiind vorba de un autor care obișnuia să-și păstreze cu grijă până și textul cel mai mărunt, și până și bruioanele, ca să nu mai vorbim de manuscrisele, de caietele, de paginile în corectură, de scrisorile pe care le primea, și uneori chiar și de scrisorile pe care le scrisese el și pe care renunțase să le mai trimită destinatarului, această dispariție părea anormală. Și este unul din motivele pentru care am continuat să caut textul dispărut.

O șansă nesperată mi-a permis să-i dau de urmă la fiul unuia dintre prietenii autorului. Dezlegarea enigmei se găsește într-o scrisoare inedită pe care Proust i-a adresat-o, în 1910, prietenului său Robert de Flers. El îl întrebă dacă nu cumva are prin casă revista *La Vie contemporaine* – nume de care nici măcar nu e prea sigur. Mai spune că se ocupa de ea Henri de Rothschild, și adaugă: "redacția revistei se afla în strada Boissy-d'Anglas, cred". Dar

ceea ce urmează este încă și mai semnificativ:

"Publicasem aici o nuvelă imbecilă, dar de care am acum nevoie, și mi-ai face un mare serviciu dacă mi-ai trimite numărul în care a apărut". Cu o anumită dezinvoltură, Proust omite să facă vreo precizare care l-ar putea ajuta pe prietenul său să găsească numărul cu pricina: nu indică nici data și nici numărul fascicolului, nu spune nici măcar perioada când a apărut, după cum nu dă nici titlul nuvelei.

Să nu ne lăsăm înșelați de adjectivul "imbecilă". Dacă Proust ar crede că nuvela este lipsită de interes, el nu și-ar da osteneala să încerce să o recupereze. Nu e greu de ghicit de ce *are acum nevoie de ea*. Căci știm că în 1910 muncește la redactarea romanului său. Într-un asemenea moment, dorința lui de a revedea acea nuvelă nu poate însemna decât un singur lucru: el își amintește probabil de anumite elemente ale textului pe care se gândește să le utilizeze în romanul său. Dar toate aceste considerații ar fi rămas în stadiul de ipoteze neverificabile dacă

lucrurile s-ar fi oprit aici. Singurul mod de a confirma ipoteza noastră era acela de a confrunta aceste date cu textul în cauză. Dar cum putea fi găsit acest text?

Pe vremea când trăia Proust nu existau decât două reviste intitulate *La Vie contemporaine,* dintre care una se ocupa exclusiv de sociologie și de aceea iese din discuție. Cealaltă, fondată de Jules Simon în 1888 cu titlul *La Vie contemporaine: Revue de famille,* a absorbit *La Revue parisienne* în 1894 și a devenit *La Vie contemporaine et Revue parisienne réunies.* Redacția acestei reviste nu se găsea, cum credea Proust, în strada Boissy-d'Anglas. Încă de la înființarea acestui periodic, ea era în strada Chaussée-d'Antin, nr. 8. Totuși, dacă parcurgem sumarele revistei, găsim articole semnate de unii dintre prietenii lui Marcel Proust. În primul tom din anul al nouălea al acestei reviste, găsim într-adevăr, în numărul din 1 februarie 1896, o "Fantaisie-revue" intitulată *Totul se închide...,* de Xavier Roux și Robert de Flers, iar în numărul următor (15 februarie), *O ascensiune pe Piramide* de Henri de

Rothschild. Fără îndoială că acesta din urmă îi solicitase lui Proust colaborarea la această revistă.

Căci găsim, într-adevăr, în numărul din 1 martie 1896, acest titlu:

Indiferentul de Marcel Proust.

Iată, fără nici cea mai mică îndoială, la ce făcea Proust aluzie în scrisoarea sa către Reynaldo Hahn, când vorbea de "nuvela despre Lepré, Operă, etc.". Putem afirma asta cu certitudine pentru că eroul, cel pe care titlul îl desemnează drept "indiferentul", se numește *Lepré*, iar intriga se înnoadă într-o lojă, la *Operă*.

*

* *

Este ușor de înțeles de ce Proust a suprimat această nuvelă din cartea sa în momentul când a avut o alta care o putea înlocui în mod avantajos. Nu-i greu de înțeles nici de ce a vorbit despre ea, cu mulți ani mai târziu, ca despre o "nuvelă imbecilă". Datele acestei povestiri sunt dintre cele mai banale. Personajele

sunt prezentate într-un mod foarte stângaci și superficial. Tânărul autor nu pare a ști să-și țeasă bine intriga, iar deznodământul este cu totul neverosimil. Și totuși, chiar dacă îi împărtășim nemulțumirea în fața defectelor evidente ale acestei nuvele, putem înțelege la fel de bine și motivele pentru care a publicat-o în *La Vie contemporaine* și de ce, atunci când lucra la *Swann*, a vrut să revină la ea. Căci această nuvelă anunță în chip surprinzător, în multe privințe, materia și modul de a fi ale operei viitoare.

Să vedem totuși, înainte de a aborda aceste probleme, dacă nu este posibil să precizăm epoca în care Proust a scris nuvela *Indiferentul*. Suntem ajutați întru aceasta de două detalii existente în text. Descrierea eroinei pare a se inspira din impresia avută de scriitor în momentul când a văzut-o prima oară pe contesa de Greffulhe. O scrisoare pe care i-a adresat-o lui Robert de Montesquiou a doua zi după această întâlnire mi-a îngăduit să precizez data când ea a avut loc: în seara zilei de 1 iulie 1893. Sperând

să-i fie prezentat contesei de către Montesquiou, el îi mărturisește acestuia emoția pe care o resimțise văzând-o în sfârșit în salonul prințesei de Wagram. Iată în ce termeni o descrie Proust pe contesa de Greffulhe: "Avea o *pieptănătură de o grație polineziană*, și *niște orhidee* mov *îi coborau până pe ceafă*, asemenea «pălăriilor făcute din flori» despre care vorbește domnul Renan[4]" (sublinierea noastră).

Or, lucru semnificativ, pentru a o descrie pe eroina din nuvela sa, Proust se va mulțumi să dezvolte aceleași detalii:

"Fără nici o bijuterie, cu corsajul de tul galben acoperit cu orhidee, prinsese în părul ei negru câteva *orhidee*, ghirlande de lumină care *atârnau* de acel turn întunecat. Proaspătă precum aceste flori, și gânditoare precum ele, ea te ducea cu gândul la Mahénu a lui Pierre Loti și a lui Reynaldo Hahn, prin *farmecul polinezian al pieptănăturii sale*" (39)[5]. De altfel, pentru a o califica pe această tânără

4. *Ibid.*, p. 217.

5. Cifrele dintre paranteze trimit la paginile prezentei ediții.

văduvă numită Madeleine, marchiză de Gouvres, el o numește: "femeia cea mai răsfățată din Paris". Cu siguranță, în 1893, nu exista în societatea pariziană o altă mare doamnă căreia să i se potrivească mai bine această frază.

După cum vedem, Proust caracterizează frumusețea eroinei sale făcând apel la impresia pe care i-o făcuse contesa Greffulhe la 1 iulie 1893. Această circumstanță sugerează faptul că este probabil ca el să fi scris nuvela la puțină vreme după ce o întâlnise prima oară pe contesa Greffulhe.

Să notăm de altfel că, evocând această "pieptănătură de o grație polineziană", el pare a se inspira din unul din autorii pe care îi admira cu deosebire în tinerețea sa. Într-o scrisoare pe care i-o adresase mamei sale pe când avea șaptesprezece ani, el îi mărturisise cât de mult îl încântase cartea *Căsătoria lui Loti*, citită de el pe iarbă în Bois de Boulogne[6]. Când, mai târziu, a văzut-o pentru prima oară pe contesa Greffulhe, pieptănătura ei i-a

6. *Correspondance*, tom I, p. 108.

amintit fără îndoială poetica imagine a eroinei din *Căsătoria lui Loti*. Şi, descriind-o pe eroina nuvelei, el a vrut să evoce această dublă imagine.

Dar dacă, aşa cum presupunem, această nuvelă a fost compusă în cursul verii anului 1893, cea de a doua frază din pasajul citat mai sus – cea care începe printr-un alexandrin – se termină printr-un anacronism. Căci menţiunea "te ducea cu gândul la Mahénu a lui Pierre Loti şi a lui Reynaldo Hahn" nu corespunde perioadei la care ne referim. Mahénu este numele pe care libretiştii l-au folosit în locul celui de Rarahu – nume desemnând-o pe eroina din *Căsătoria lui Loti* –, atunci când au scris o adaptare după acest roman sub titlul de *Insula de vis, idilă polineziană*. Publicul avea să cunoască numele de Mahénu abia în luna martie 1898, când a fost reprezentată *Insula de vis* la Opéra-Comique[7]. Este deci aproape

7. A se vedea articolul lui Edmond Stoullig, *Les Annales du théâtre et de la musique*, anul 24, 1898, Paris, 1899, p. 106. Stoullig scrie, în legătură cu *L'Ile du Rêve, idylle polynésienne,* operă în trei acte

sigur că Proust nu cunoștea acest nume în 1893. Știm însă, dimpotrivă, că s-a împrietenit cu Reynaldo Hahn în cursul verii următoare și că tânărul compozitor i-a vorbit atunci despre speranța lui de a vedea jucată *Insula de vis* la Opéra-Comique. În câteva scrisori pe care Proust i le adresează în luna septembrie 1894 este vorba despre întrevederea pe care Hahn urma să o aibă în acest scop cu directorul de la Opéra-Comique[8]. Însuși numele de Mahénu figurează într-un bilet pe care Proust i-l adresează tot în septembrie 1894[9]. Or, este tocmai perioada în care Proust îl rugase să dea la copiat textul nuvelei *Indiferentul*. Înainte de a-i cere acest serviciu, cu delicatețea lui binecunoscută, el a avut probabil grijă să retușeze

după cartea lui Loti *Le Mariage de Loti*, text de André Alexandre și G. Hartmann, muzică de Reynaldo Hahn, reprezentată pentru prima oară la 23 martie 1898: "Ați citit *Le Mariage de Loti*, și vă amintiți de povestea lui Rarahu (nume căruia libretiștii i-au dat forma mai eufonică de Mahénu)".

8. *Correspondance*, tom I, pp. 325 și 327.
9. *Ibid.*, p. 334.

fraza în care este vorba despre idila polineziană a lui Loti, spre a înlocui numele de Rarahu prin cel de Mahénu și a-l adăuga, alături de cel al lui Loti, pe cel al compozitorului, noul său prieten.

*
* *

Subiectul nuvelei noastre este aproape identic cu cel din *O iubire a lui Swann*. Este studiul "cristalizării" iubirii unei doamne din înalta aristocrație care, dintr-un capriciu, se îndrăgostește dintr-odată de un bărbat căruia până atunci nu-i acordase nici o atenție. Fenomenul este provocat de indiferența lui Lepré, indiferență de care Madeleine își dă seama chiar în momentul în care află că acest bărbat trebuie să plece într-o lungă călătorie. Atunci își dă seama că îl iubește: "ea înțelese – simțind ceea ce îi era astfel răpit – tot ceea ce pătrunsese în ființa ei" (42). Tot astfel se întâmplă și cu Swann în seara când ajunge târziu la soții Verdurin, după ce Odette plecase. Chiar dacă situația nu este întru totul aceeași, cele două

personaje sunt cuprinse de același gen de neliniște. Cînd Madeleine se află singură cu Lepré, ea ar vrea, în mod "aproape inconștient, să aplice cunoscuta maximă despre cochetărie: «Dacă nu te iubesc, mă vei iubi» (41). Nu reușește totuși, căzând ea însăși victimă. Aceeași maximă va sta la baza purtării lui Odette față de Swann, a naratorului din *În căutarea timpului pierdut* față de ducesa de Guermantes și față de Albertine[10]. Proust studiază aici o "înclinație inexplicabilă" (49), asemenea celei a lui Swann față de Odette sau celei a lui Saint-Loup față de Rachel. La drept vorbind, acest Lepré este cu totul lipsit de viață. Tânărul autor nu ezită să ne ofere în chip destul de naiv cheia enigmei.

10. Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu, texte établi et présenté par Pierre Clarac et André Ferré* (Paris, Gallimard, 1954), tom II (*Sodome et Gomorrhe*), p. 1123: "Fără să vreau, mereu urmărit în gelozia mea de amintirea relațiilor lui Saint-Loup cu «Rachel când a Domnului» și ale lui Swann cu Odette, eram mult prea înclinat să cred că, de vreme ce iubeam, nu puteam fi iubit, și că doar interesul o putea lega pe o femeie de mine". Cf. tom III, p. 456: "Fără îndoială, tot așa

Personajul are "un viciu". Dar care este acest viciu? Pur și simplu îi plac "femeile de cea mai joasă speță". Autorul nu face nici o altă precizare, și simțim că el nu posedă decât niște noțiuni foarte vagi despre categoria de persoane la care face aluzie. Eroina reușește totuși să afle explicația atitudinii indiferente pe care Lepré pare a o avea față de ea. Este de ajuns să le pună întrebări vecinilor ei de masă, în timpul unui dineu, pentru a ști "adevărul". Acest mod de a înfățișa un personaj, de a ști totul despre el, este însă

---

cum îi spusesem odinioară Albertinei: «Nu te iubesc», pentru ca ea să mă iubească, «Atunci când nu văd pe cineva îl uit», pentru ca ea să mă vadă cât mai des, «Am hotărît să te părăsesc», pentru a preveni orice idée de despărțire – acum, pentru că voiam cu orice preț ca ea să se întoarcă în opt zile, îi spuneam: «Adio pentru totdeauna»; și pentru că voiam să o revăd, îi spuneam: «Găsesc că ar fi primejdios să te văd»; iar pentru că faptul de a trăi despărțit de ea mi se părea a fi mai rău decât moartea, îi scriam: «Ai avut dreptate, împreună am fi nefericiți». – Cf. ediția mea Marcel Proust, *Le Carnet de 1908*, Paris, Gallimard, 1976, folio 2 și passim; a se vedea nota 5.

cu siguranță întru totul opus modului în care își va construi personajele autorul ciclului romanesc *În căutarea timpului pierdut*.

Totuși, chiar dacă tânărul Proust nu știe încă să ne convingă, chiar dacă nu vrea încă să lase nimic în umbră, chiar dacă nu știe încă să mențină partea de mister a vieții, el a descoperit totuși unele dintre ideile fundamentale ale teoriei sale despre iubire așa cum o înțelege el. Chiar dacă nu își construiește prea bine personajele, el enunță încă de pe acum anumite legi, anumite principii ale comportamentului uman pe care le-a observat și pe care le vom regăsi mai târziu în *În căutarea timpului pierdut*. Astfel, el afirmă, în legătură cu iubirea resimțită de Madeleine: "Motivele iubirii ei se aflau în ea însăși, și dacă se aflau puțin și în el, ele nu constau nici în superioritatea lui intelectuală și nici chiar în superioritatea lui fizică" (49). Proust nu va concepe altminteri fundamentele iubirii naratorului față de Albertine. Iar concluzia lui este încă de pe acum cea pe care o va trage

mai târziu cu privire la caracterul fatal al iubirii: "Tocmai pentru că iubea, nici un alt chip, nici un alt surâs, nici un alt fel de a merge nu-i plăceau atât de mult" (49-50).

Toate acestea merită să ne oprim mai îndelung asupra lor. Dar în această nuvelă ne atrage atenția nu în primul rând subiectul, și nici chiar teoria despre iubire dezvoltată aici de Proust oarecum conform unor principii care vor sta mai târziu la baza operei sale. Maniera marelui autor de mai târziu este anunțată mai ales de rolul pe care îl atribuie florilor și amintirilor legate de artă. Atenția pe care o acordă podoabelor feminine nu-i câtuși de puțin întâmplătoare. Scurta descriere a toaletei eroinei sale are o semnificație foarte precisă. Prietena ei ne atrage atenția asupra acestei semnificații: – "Cât de mult îi plac florile, exclamă doamna Lawrence, privindu-i corsajul". Iar autorul se grăbește să facă următorul comentariu ironic:

"Ea le iubea, într-adevăr, în sensul vulgar că știa cât sunt de frumoase și cât de mult o înfrumusețează pe cea care le poartă. Le iubea frumusețea, veselia și, de

asemenea, tristețea, dar dinafară, ca pe una dintre înfățișările frumuseții lor. Când se ofileau, le arunca așa cum arunci o rochie care și-a pierdut prospețimea" (39).

Această remarcă a doamnei Lawrence și comentariul care o însoțește pregătesc în mod eficace ceea ce urmează. Căci încă din clipa când Madeleine simte că îl iubește pe Lepré, alterarea pe care ea o suferă se reflectă pe dată într-o nouă atitudine față de flori. Iată cum reacționează, la gîndul că Lepré va pleca poate fără să aibă timp să se îndrăgostească de ea:

"Deznădăjduită, își plecă fruntea, și privirile îi căzură pe cele, încă și mai triste, ale florilor care se ofiliseră pe corsajul ei, și care, sub pleoapele lor veștede, păreau a da să plângă" (45).

Și autorul adaugă: "Gândul că visul ei inconștient de sine durase atît de puțin [...] se asocie pentru ea cu tristețea acestor flori care mureau pe inima pe care o simțiseră tresărind de prima iubire, de prima umilință și de prima deznădejde" (45). Astfel florile ofilite de pe corsajul ei

simbolizează tristețea unei iubiri lipsite de speranță. Madeleine le asociază cu propria-i tristețe, găsindu-le la fel de triste ca și ea; autorul ajunge chiar să le atribuie *priviri triste, pleoape veștede* și să spună că *păreau a da să plângă*. Să notăm de altfel că această tristețe molatecă este în acord cu tablourile lui Watteau, pictorul de la care Proust pare a fi împrumutat titlul acestei nuvele.

A doua zi, Madeleine, acum îndrăgostită, nu vrea alte flori în camera ei, "de obicei plină și strălucind de gloria trandafirilor proaspeți". Această schimbare în comportarea prietenei sale este subliniată tot de doamna Lawrence, care vede vasele în care orhideele își dădeau duhul, "cu frumusețea pierdută și pentru ochi lipsiți de iubire". Iar când prietena lui Madeleine își exprimă mirarea de a vedea în camera acesteia flori ofilite, Madeleine ar vrea parcă să-i răspundă: "Mi se pare că abia astăzi le iubesc".

Acest mod de a marca efectele iubirii asupra eroinei prin atitudinea sa față de flori nu-i deloc rău pentru un autor care

are numai douăzeci și doi de ani. Totuși Proust nu a reluat acest episod în romanul său. În schimb, va continua să asocieze florile cu tema iubirii, ca în cazul iubirii naratorului pentru Gilberte, pe care naratorul o vede pentru prima oară în parcul din Tansonville, în cadrul unui încântător decor plin de flori[11]. Când, mai târziu, o vede pentru prima oară pe amanta lui Saint-Loup, scena este pregătită printr-o descriere emoționantă a arborilor fructiferi înfloriți (naratorul își ascunde de altfel emoția de a o recunoaște pe "Rachel când a Domnului" în amanta prietenului său, prefăcându-se că este emoționat de frumusețea cireșilor și a perilor)[12]. Dar Proust va relua în romanul său mai ales tema orhideelor. De altfel, suntem frapați mai ales de faptul că apare cuvântul "catléia" pentru a desemna orhideele, care vor figura în anumite scene importante.

11. *Op. cit.*, tom I (*Du côté de chez Swann*), pp. 136 -141.

12. *Op. cit.*, tom II (*Le Côté de Guermantes*), pp. 155 - 160.

Orhideele, și mai ales cele numite "cattleyas", sunt, împreună cu crizantemele, florile preferate ale lui Odette, "pentru că au marele merit de a nu semăna cu niște flori, de a fi parcă de mătase, de satin"[13]. Iar în seara când Swann o caută pe bulevarde și când, în cele din urmă, se izbește de ea în întuneric, ea poartă un buchet de "cattleyas", are în păr asemenea orhidee prinse de o egretă din pene de lebădă. Or, în timp ce îi aranjează aceste orhidee, Swann o sărută pentru prima oară și, în aceeași seară, o "posedă"[14].

Naratorul va remarca în curtea palatului, în ziua când pândește sosirea ducesei și când observă întâlnirea dintre Charles și Jupien, tot niște orhidee – arbustul ducesei de Guermantes, așteptând insecta care-l va fecunda –, fecundarea

13. *Op. cit.*, tom I (*Du côté de chez Swann*), p. 221.

14. *Op. cit.*, tom I (*Du côté de chez Swann*), p. 232.

plantei slujind drept simbol și pentru această unire[15].

Un alt amănunt de care Proust se va servi mai târziu este folosirea unei opere de artă, a unui portret care seamănă cu ființa iubită. Madeleine observă că Lepré are "un chip precum cel al lui Ludovic al XIII-lea, delicat și nobil", ea își amintește de anumite portrete din această epocă, portrete care se asociază cu gândul iubirii sale și care dau acestei iubiri o nouă existență, făcând-o să intre în sistemul gusturilor ei artistice. Ea pune să i se aducă de la Amsterdam un portret de tânăr care îi seamănă lui Lepré. Este evident că Proust s-a inspirat din toate acestea pentru *Swann*. Dar în nuvela *Indiferentul* el doar a schițat această idee, această teorie, într-un mod aproape abstract. În *O iubire a lui Swann*, portretul Zephorei făcut de Botticelli va juca un rol mult mai important. Căci Odette, atunci când Swann o întâlnește, nu este genul de femeie a

15. *Op. cit.*, tom II (*Le Côté de Guermantes*), pp. 601-603, 607, 626-632.

cărei frumusețe să-l impresioneze, ba chiar ea nu-l atrage deloc. Această asemănare a lui Odette cu portretul pictat de Botticelli îi conferă o frumusețe care o face încă și mai prețioasă pentru Swann. Astfel el găsește în propria-i cultură estetică o justificare pentru plăcerea pe care o simte când o vede pe Odette. Dar scriitorul va găsi mijloacele de a dezvolta toate acestea într-un mod care explică de ce Odette se transformă în ochii unui Swann aproape indiferent, devenind pentru el nu numai o femeie dorită, ci și una indispensabilă. Ne interesează și ne emoționează gîndul că ideea de bază fusese concepută de Proust încă de la vîrsta de douăzeci și doi de ani.

Există un alt pasaj din această nuvelă care nu va apărea în roman, dar care, pentru cu totul alte motive, merită atenția noastră. Este vorba de momentul când vestea plecării lui Lepré într-o lungă călătorie – veste pe care i-o dă doamna Lawrence – declanșează iubirea lui Madeleine. Tânărul scriitor a vrut să exprime printr-o analogie această emoție, această criză nervoasă a eroinei. Pentru a o reda

în toată forța ei, el a recurs la descrierea primei sale crize de astm, pe care o avusese la vârsta de nouă ani. După cât știu, este singurul loc unde autorul ne oferă o atare descriere:

"Un copil care de când s-a născut respiră fără să-și fi dat vreodată seama de asta, nu știe cât de esențial este pentru însăși viața lui aerul care-i umflă atât de încetișor plămânii, încât nici măcar nu-l mai remarcă. Dar dacă, într-un acces de febră, sau din cauza unei convulsii, se sufocă? Atunci, cu efortul deznădăjduit al întregii sale ființe, va lupta pentru viața sa, pentru liniștea sa pierdută pe care nu o va regăsi decât o dată cu aerul de care nu o știa inseparabilă" (41-42). În acel moment Madeleine își privește prietena, copleșită de o "deznădejde adâncă și blândă, fără să o facă în vreun fel vinovată, așa cum bietul bolnav nu învinovățește astmul care îl sufocă, ci, cu ochii plini de lacrimi, surâde celor care îl deplâng fără a-l putea ajuta".

Acest episod ne oferă un document unic, de vreme ce Proust nu a exprimat

prin nici un alt text, cel puțin după știința noastră, impresiile sale asupra acestui eveniment care i-a transformat viața.

Avem deci aici această nuvelă despre Lepré, care constituie o adevărată descoperire. Așa cum am văzut, autorul său a vrut mai întâi să o scoată din volumul *Plăceri și zile*, spre a o înlocui cu alta, în care el ținea să-și exprime anumite idei despre moarte, despre gelozie, idei care prefigurează oarecum anumite elemente din *În căutarea timpului pierdut*. Dar sacrificarea primei nuvele nu era definitivă: tânărul autor a publicat-o în cele din urmă, cu puține luni înainte de apariția cărții sale, într-o revistă. Și aici, în această *Vie contemporaine* în care se pare că a fost foarte puțin remarcată în epocă, ea urma să rămână îngropată, acoperită de cea mai adâncă uitare, timp de trei sferturi de secol. Și când, la mulți ani după ce o scrisese, lucra la marele său roman, Proust a vrut să o revadă. A reușit oare să o regăsească? Nimeni nu știe asta cu certitudine, deși totul ne face să credem că autorul s-a slujit de ea când a scris

O iubire a lui Swann. Știm însă de ce Proust ținea atât de mult să o mai vadă. Căci el a utilizat în opera viitoare unele dintre detaliile care apar în *Indiferentul*, câteva efecte și cîteva idei. Această nuvelă pierdută și regăsită își va lua așadar locul alături de operele de tinerețe în care descoperim în germene geniul lui Marcel Proust.

PHILIP KOLB

Indiferentul

"Te vindeci aşa cum te consolezi: nu ai în suflet atâta simţire încât să poţi plânge şi să poţi iubi la nesfârşit."

LA BRUYÈRE
Caracterele, cap.IV, *Despre suflet*

I

Madeleine de Gouvres tocmai sosise în loja doamnei Lawrence. Generalul de Buivres o întrebă:

– Ce bărbați ai invitat în seara asta? Pe Avranches, pe Lepré?...

– Pe Avranches, îi răspunse doamna Lawrence. N-am îndrăznit să-l invit pe Lepré.

Adăugă, arătând spre Madeleine:

– E atât de dificilă... Şi cum asta aproape ar fi însemnat să facă o nouă cunoştință...

Madeleine protestă. Îl întâlnise pe domnul Lepré de mai multe ori şi îl găsea fermecător; ba chiar o dată luase prânzul la ea.

– Oricum, spuse doamna Lawrence, n-ai ce să regreți. E un bărbat foarte agreabil, dar nu se remarcă prin nimic, şi

nu-i câtuşi de puţin omul care să o intereseze pe femeia cea mai răsfăţată din Paris. Înţeleg foarte bine că, datorită relaţiilor pe care le ai, ai devenit foarte pretenţioasă...

Toată lumea fu de părere că Lepré era un bărbat foarte agreabil, dar totodată şi foarte insignifiant. Madeleine simţi că nu asta era întru totul şi părerea ei, şi se miră; dar cum absenţa lui Lepré nu-i pricinuia o mare decepţie, simpatia pe care i-o purta nu o nelinişti. În sală, toate capetele se întoarseră spre ea; câţiva prieteni se grăbeau să vină şi să o complimenteze. Nu era pentru ea ceva nou şi totuşi, cu obscura clarviziune pe care o are un jocheu în timpul unei curse sau un actor în timp ce joacă într-o piesă de teatru, simţea în acea seară că triumfă mai uşor şi mai din plin decât de obicei. Fără nici o bijuterie, cu corsajul de tul galben acoperit cu orhidee, prinsese în părul ei negru câteva orhidee, ghirlande de lumină care atârnau de acel turn întunecat. Proaspătă precum aceste flori, şi gânditoare

precum ele, ea te ducea cu gândul la Mahénu a lui Pierre Loti şi a lui Reynaldo Hahn, prin farmecul polinezian al pieptănăturii sale. Curând, în indiferența fericită cu care îşi oglindea frumusețea din acea seară în ochii uimiți care o reflectau cu mare fidelitate, se ivi regretul că Lepré nu o vede cum arată acum.

– Cât de mult îi plac florile, exclamă doamna Lawrence, privindu-i corsajul.

Ea le iubea, într-adevăr, în sensul vulgar că ştia cât sunt de frumoase şi cît de mult o înfrumusețează pe cea care le poartă. Le iubea frumusețea, veselia şi, de asemenea, tristețea, dar dinafară, ca pe una dintre înfățişările frumuseții lor. Când se ofileau, le arunca aşa cum arunci o rochie care şi-a pierdut prospețimea. Dintr-odată, în timpul primului antract, Madeleine îl zări pe Lepré la parter, iar câteva clipe mai târziu, generalul de Buivres şi ducele şi ducesa d'Aleriouvres îşi luară rămas bun, lăsând-o singură cu doamna Lawrence. Madeleine îl văzu pe Lepré intrând în lojă:

– Doamnă Lawrence, spuse ea, îmi permiteți să-i cer domnului Lepré să rămână aici, căci e singur la parter?

– Desigur, mai ales că sunt obligată să plec peste câteva clipe, draga mea; ştii că mi-ai dat permisiunea. Robert e cam suferind. Vrei să-l invit eu?

– Nu, prefer să-i spun eu.

În timpul antractului, Madeleine îl lăsă pe Lepré să stea de vorbă cu doamna Lawrence. Aplecată peste marginea lojii şi privind sala, aproape că se prefăcea că a uitat că sunt acolo, sigură că se va putea bucura şi mai mult de prezența lui când – foarte curând – va rămâne singură cu el.

Domna Lawrence ieşi ca să-şi îmbrace mantoul.

– Vă invit să rămâneți cu mine în timpul acestui act, spuse Madeleine cu o politețe indiferentă.

– Sunteți foarte amabilă, doamnă, dar nu pot, sunt obligat să plec.

– Dar voi rămâne singură, spuse Madeleine pe un ton insistent; apoi, dintr-o dată,

vrând parcă, în mod aproape inconştient, să aplice cunoscuta maximă despre cochetărie: "Dacă nu te iubesc, mă vei iubi", ea spuse:

– Aveţi dreptate, nu trebuie să întârziaţi dacă sunteţi aşteptat. La revedere, domnule.

Încerca să compenseze printr-un surâs afectuos duritatea pe care i se părea că o implică o asemenea permisiune. Dar această duritate nu exista decât în raport cu dorinţa-i violentă de a nu-l lăsa să plece, cu amărăciunea decepţiei pe care o simţea. Adresate oricărei alte persoane, acele cuvinte ar fi fost amabile.

Doamna Lawrence se întoarse în lojă:

– Înţeleg că pleacă; atunci rămân cu tine, nu te las singură. V-aţi luat un tandru rămas-bun?

– Rămas-bun?

– Cred că la sfârşitul acestei săptămâni pleacă într-o lungă călătorie în Italia, Grecia şi Asia Mică.

Un copil care de când s-a născut respiră fără să-şi fi dat vreodată seama de asta, nu

ştie cât de esenţial este pentru însăşi viaţa lui aerul care-i umflă atât de încetişor plămânii, încât nici măcar nu-l mai remarcă. Dar dacă, într-un acces de febră, sau din cauza unei convulsii, se sufocă? Atunci, cu efortul deznădăjduit al întregii sale fiinţe, va lupta pentru viaţa sa, pentru liniştea sa pierdută pe care nu o va regăsi decât o dată cu aerul de care nu o ştia inseparabilă.

Tot astfel, când Madeleine află de acea plecare a lui Lepré la care nu se gândise, ea înţelese – simţind ceea ce îi era astfel răpit – tot ceea ce pătrunsese în fiinţa ei. Şi o privi cu o deznădejde adâncă şi blîndă pe doamna Lawrence, fără să o facă în vreun fel vinovată, aşa cum bietul bolnav nu învinovăţeşte astmul care îl sufocă, ci, cu ochii plini de lacrimi, surâde celor care îl deplâng fără a-l putea ajuta:

– Să plecăm, dragă prietenă, nu vreau să te întorci târziu acasă din cauza mea.

În timp ce îşi îmbrăca mantoul, îl zări pe Lepré şi, neliniştită că l-ar putea lăsa să plece fără să-l revadă, coborî repede.

– Sunt dezolată, mai ales dacă pleacă, la gândul că a putut crede că-mi displace.

– Dar nu a spus asta, îi răspunse doamna Lawrence.

– Ba da, căci dacă tu ai crezut că nu-mi place, şi el poate să creadă.

– E tocmai dimpotrivă.

– Ba e chiar aşa cum spun eu, zise cu duritate Madeleine. Şi, ajungându-l din urmă pe Lepré:

– Domnule Lepré, vă aştept joi, la ora opt, la cină.

– Joi nu sunt liber, doamnă.

– Atunci veniţi vineri?

– Nu sunt liber nici vineri.

– Dar sâmbătă?

– Sâmbătă da.

– Dar, draga mea, uiţi că sâmbătă iei cina cu prinţesa d'Avranches.

– Nu-i nimic, mă voi scuza că nu pot veni.

– Doamnă, nu vreau să..., spuse Lepré.

– Dar vreau eu, strigă Madeleine ieşindu-şi din fire. Nu mă voi duce la Fanny. N-am avut niciodată inteţia să mă duc.

După ce se întoarse acasă, Madeleine, dezbrăcându-se încet, îşi aminti de întâmplările acelei seri. Ajungând la momentul când Lepré refuzase să rămână cu ea în timpul ultimului act, roşi de umilinţă. Cochetăria cea mai elementară, ca şi cea mai riguroasă demnitate o obligau să se poarte în viitor cu el în chipul cel mai rece. Şi, în loc de asta, l-a invitat de trei ori să ia cina cu ea, când s-au întâlnit pe scară! Indignată, îşi înălţă cu mândrie capul, şi se văzu în adâncul oglinzii, atât de frumoasă încât nu se mai îndoi că el o va iubi. Neliniştită doar şi deznădăjduită la gândul plecării lui apropiate, ea îşi închipuia iubirea lui, iubire pe care el voise să i-o ascundă, nu ştia nici ea de ce. Îi va mărturisi cu siguranţă că o iubeşte, poate printr-o scrisoare, ce va sosi chiar acum, îşi va amâna cu siguranţă plecarea, va pleca împreună cu ea... Cum? Nu trebuia să se gândească la asta. Dar îi vedea

frumosul chip îndrăgostit apropiindu-se de ea, cerându-i iertare. "Răule!" îi spunea ea. Dar poate că totuşi nu o iubea încă; şi va pleca fără a avea timp să se îndrăgostească... Deznădăjduită, îşi plecă fruntea, şi privirile îi căzură pe cele, încă şi mai triste, ale florilor care se ofiliseră pe corsajul ei, şi care, sub pleoapele lor veştede, păreau a da să plângă. Gândul că visul ei inconştient de sine durase atât de puţin, că fericirea ei, dacă vreodată va fi fericită, va dura atât de puţin, se asocie pentru ea cu tristeţea acestor flori care mureau pe inima pe care o simţiseră tresărind de prima iubire, de prima umilinţă şi de prima deznădejde.

A doua zi nu mai vru alte flori în camera ei, de obicei plină şi strălucind de gloria trandafirilor proaspeţi.

Când intră la Madeleine, doamna Lawrence se opri în faţa vaselor în care orhideele mureau, cu frumuseţea pierdută şi pentru ochi lipsiţi de iubire.

– Cum e cu putinţă, draga mea, tu, care iubeai atât de mult florile...

– Mi se pare că abia astăzi le iubesc, fu cât pe ce să-i răspundă Madeleine; dar se opri, la gândul că va trebui să se explice şi simţind că există realităţi care nu pot fi înţelese decât de cei care le poartă în ei.

Se mulţumi să surâdă cu amabilitate. Sentimentul că acea nouă viaţă a ei era ignorată de toţi şi poate că şi de Lepré însuşi îi pricinuia o plăcere rară, disperată şi orgolioasă. I se aduseră scrisorile sosite în acea zi; negăsind nici una de la Lepré, fu decepţionată. Măsurând atunci distanţa dintre absurditatea unei asemenea decepţii, căci nu avusese parte de nimic care să-i hrănească speranţa, şi intensitatea foarte reală şi foarte crudă a acestei decepţii, ea înţelese că nu mai trăia doar viaţa întâmplărilor şi a faptelor. Vălul minciunilor începuse să se desfăşoare în faţa ochilor ei pentru o durată cu neputinţă de prevăzut. Nu va mai vedea lucrurile decât prin el, şi mai ales pe cele, poate, pe care ar fi vrut să le cunoască şi să le trăiască în chipul cel mai

real şi mai asemănător felului în care le trăia Lepré, pe cele care erau legate de el.

Îi rămânea speranţa că el minţise, că indiferenţa lui era jucată: ştia – părerea era unanimă – că era una dintre cele mai frumoase femei din Paris, că reputaţia ei de a fi inteligentă, spirituală, elegantă, înalta-i situaţie în societate, îi sporeau prestigiul frumuseţii. Pe de altă parte, Lepré era văzut ca un bărbat inteligent, cu o fire de artist, ca un om foarte blând, ca un fiu foarte bun, dar fără succes la femei; atenţia pe care ea i-o acorda îi părea cu siguranţă ceva neverosimil şi nesperat. Era uimită şi plină de speranţă...

II

Deşi îi subordonase pentru câteva clipe lui Lepré toate interesele şi toate afecţiunile vieţii ei, Madeleine ştia bine, şi judecata sa era întărită de judecata tuturor, că, fără să fie dezagreabil, el le era inferior bărbaţilor străluciţi care, de patru ani de când marchizul de Gouvres murise, erau cea mai scumpă podoabă a vieţii ei, consolându-i văduvia prin numeroasele lor vizite zilnice.

Simţea foarte bine că înclinaţia inexplicabilă care făcea pentru ea din el o fiinţă unică nu-l transforma totuşi în egalul celorlalţi. Motivele iubirii ei se aflau în ea însăşi, şi dacă se aflau puţin şi în el, ele nu constau nici în superioritatea lui intelectuală şi nici chiar în superioritatea lui fizică. Tocmai pentru că iubea, nici un alt chip, nici un alt

surâs, nici un alt fel de a merge nu-i plăceau atât de mult. Ea cunoştea bărbaţi mai frumoşi, mai fermecători, şi ştia asta.

De aceea, când sâmbătă, la ora opt şi un sfert, Lepré intră în salon, el înfruntă aici, fără să bănuiască, pe prietena cea mai pasionată, dar şi pe duşmanul cel mai clarvăzător. Dacă frumuseţea ei era înarmată pentru a-l învinge, mintea ei nu era mai puţin înarmată pentru a-l judeca; era gata să culeagă, ca pe o floare amară, plăcerea de a-l găsi mediocru şi ridicol de disproporţionat în raport cu iubirea pe care o simţea pentru el. Şi nu din prudenţă! Căci ea simţea că va fi din nou prinsă în plasa fermecată şi că ochiurile pe care inteligenţa ei prea incisivă le va fi rupt cât timp Lepré era prezent, vor fi refăcute de harnica-i imaginaţie de îndată ce el va pleca.

Când îl văzu intrând, se linişti dintr-o dată; dându-i mâna, i se păru că-l lipseşte de orice putere. Nu mai era despotul unic şi absolut al viselor ei, ci doar un oaspete agreabil. Stătură de vorbă; atunci toate

reținerile ei se risipiră. În bunătatea lui delicată, în judecata lui îndrăzneață, ea găsea motive care, chiar dacă nu-i justificau întru totul iubirea, o explicau măcar în parte, arătându-i că ceva îi corespundea totuşi în realitate, o făcea să-şi afle aici rădăcinile, să capete aici mai multă viață. Observă de asemenea că era mult mai frumos decât crezuse, chipul lui delicat şi nobil semănând cu cel al lui Ludovic al XIII-lea.

Toate amintirile artistice care se raportau la portretele din acea epocă se asociară din acea clipă cu gândul iubirii ei, îi dădură o nouă existență făcând-o să intre în sistemul gusturilor ei artistice. Ceru să i se aducă de la Amsterdam o reproducere după portretul unui bărbat tânăr care-i semăna.

Îl reîntâlni după câteva zile. Trebuise să-şi amâne călătoria pentru că mama i se îmbolnăvise grav. Ea îi povesti că avea acum pe masă un portret care îi amintea de el. Se arătă impresionat, dar cu o anumită răceală. Ea suferi mult, consolându-se totuşi la gândul că el înțelesese interesul pe care

i-l poartă, chiar dacă nu se arătase bucuros. Ar fi fost încă şi mai crud să iubeşti un bărbat grosolan care nici măcar nu şi-ar fi dat seama că este iubit. Atunci, reproşându-i în sinea ei indiferenţa, vru să-i revadă pe bărbaţii îndrăgostiţi de ea, faţă de care fusese şi ea indiferentă şi cu care cochetase, spre a-şi exercita asupra lor mila ingenioasă şi tandră pe care, în lipsa iubirii, ar fi vrut să o obţină de la el. Dar când îi întâlni, constată că aveau cu toţii oribilul defect de a nu fi el şi că vederea lor o irita. Îi scrise, el nu-i răspunse timp de patru zile, apoi primi de la el o scrisoare pe care orice altă femeie ar fi găsit-o plină de amabilitate, dar care pe ea o deznădăjdui. Iată ce-i scria:

"Mama se simte mai bine şi voi pleca peste trei săptămâni; am multe lucruri de făcut, dar mă voi strădui să mai vin o dată să vă prezint omagiile mele".

Era oare geloasă pe acele "multe lucruri" pe care el le avea de făcut, şi care o împiedicau pe ea să pătrundă în viaţa lui, era oare nefericită că el va pleca şi că nu va mai veni

la ea decât o singură dată sau era încă şi mai nefericită pentru că el nu simţea nevoia să vină să o vadă de zece ori pe zi înainte de a pleca? Fapt este că nu putu rămâne acasă, îşi puse în grabă pe cap o pălărie şi porni repede pe străzile care duceau la el, cu speranţa absurdă că, printr-o minune în care credea, el îi va apărea dintr-o dată, la colţul unei pieţe, cu chipul plin de iubire, şi că, printr-o privire, el îi va explica totul. Pe neaşteptate, îl zări mergând alături de nişte prieteni, cu care stătea de vorbă, vesel. Dar atunci i se făcu ruşine, îşi spuse că va ghici că pornise în căutarea lui şi intră repede într-un magazin. În zilele următoare nu-l mai căută, evită locurile unde l-ar fi putut întâlni, menţinându-şi această ultimă cochetărie faţă de el, acest ultim gest de demnitate faţă de ea însăşi.

Într-o dimineaţă, stătea singură pe o bancă în Tuileries, pe terasa de la Bord de l'Eau. Îşi lăsa nefericirea să plutească, să se întindă, să se odihnească mai din plin în zarea tot mai largă, să culeagă flori, să se

înalţe dimpreună cu florile de nalbă, cu jeturile de apă şi coloanele, să galopeze în urma dragonilor care părăseau cartierul d'Orsay, să meargă în derivă pe Sena, şi să planeze cu rândunelele pe cerul pal. Trecuseră cinci zile de când primise amabila scrisoare care o umpluse de deznădejde. Dintr-o dată zări marele caniş alb al lui Lepré, pe care acesta îl lăsa în fiecare dimineaţă să hoinărească singur. Ea chiar făcuse glume pe seama lui, spunându-i că într-o bună zi cineva îi va fura cîinele. Animalul o recunoscu şi se apropie de ea. Simţi cum o năpădeşte nevoia nebună – pe care şi-o înfrâna de cinci zile – de a-l vedea. Apucă animalul şi, plângând în hohote, îl strânse în braţe vreme îndelungată şi din răsputeri, apoi, după ce îşi desprinse buchetul de violete de pe corsaj şi i-l agăţă de zgardă, îl lăsă să plece.

Dar, calmată în urma acestei crize, îmblânzită şi aflându-se într-o stare mai bună, simţi că supărarea îi piere treptat, că îşi recapătă un dram de veselie şi de

speranță și că ține la viață și la fericire. Lepré urma să plece peste șaptesprezece zile. Ea îi scrise că îl invită să vină la cină a doua zi, scuzându-se că nu i-a răspuns încă, și petrecu o după amiază destul de liniștită. Seara, urma să ia cina în oraș; cu siguranță că aveau să ia parte la acel dineu mulți bărbați, artiști și sportivi care îl cunoșteau pe Lepré. Vru să știe dacă acesta are o amantă, o legătură oarecare care să-l împiedice să se apropie de ea și care ar fi explicat neobișnuita lui purtare. Ar suferi mult dacă ar afla că așa stau lucrurile, dar cel puțin ar ști, și poate că ar putea spera că, în timp, frumusețea ei va învinge. Plecă de acasă hotărâtă să întrebe pe dată ce voia să știe, apoi, cuprinsă de teamă, nu mai îndrăzni. În ultima clipă, se simți îndemnată să întrebe nu atât din dorința de a ști adevărul cât din nevoia de a vorbi despre el celorlalți, din trista încântare de a-l evoca zadarnic pretutindeni unde se afla fără el. După cină se adresă către doi bărbați care

erau lângă ea şi a căror conversaţie era destul de liberă:

– Spuneţi-mi, îl cunoaşteţi bine pe Lepré?

– Îl întâlnim zilnic de o viaţă, dar nu ne cunoaştem foarte bine.

– Este un bărbat plin de farmec?

– Este un bărbat plin de farmec.

– Aţi putea poate să-mi spuneţi... să nu vă credeţi obligaţi[16], să-mi spuneţi numai lucruri bune, căci pentru mine este vorba de ceva foarte important. Este vorba de o tânără fată la care ţin foarte mult şi care îl place oarecum. E un bărbat cu care te poţi căsători fără să te temi că... ?

– Nu, nu-i un bărbat cu care să te poţi căsători.

Madeleine continuă, cu foarte mult curaj, dorind ca totul să se termine cât mai repede:

– Are vreo legătură foarte veche?

– Nu, dar nu-i un bărbat cu care să te poţi căsători.

16. Proust uită că Madeleine se adresează către doi interlocutori. Corectăm textul.

– Spuneți-mi despre ce este vorba, vă asigur de discreția mea, vă rog mult.

– Nu putem.

Dar, la urma urmei, mai bine să-i spună, altminteri ea ar putea bănui că-i vorba de lucruri şi mai rele sau de lucruri ridicole.

– Ei bine, iată, şi cred că nu-i facem nici un rău lui Lepré spunându-vă; veți fi discretă, şi de altfel tot Parisul ştie, iar cât priveşte căsătoria, el este mult prea onest şi prea delicat pentru ca să se gândească să se însoare. Lepré este un băiat încântător, dar are un viciu. Îi plac femeile de cea mai joasă speță, cele care se tăvălesc în mocirlă, ba chiar îi plac la nebunie; uneori îşi petrece nopțile la periferie sau pe bulevardele exterioare, riscând să fie omorât. Şi nu numai că-i plac la nebunie, dar nu-i plac decât ele. Cea mai încântătoare femeie din înalta societate, tânara fată cea mai desăvârşită îl lasă cu totul indiferent. Nu poate nici măcar să le[17] acorde puțină atenție.

17. *Sic.*

Plăcerile, preocupările, viaţa lui sunt altele. Cei care nu-l cunoşteau bine spuneau odinioară că, având el o fire de o rară sensibilitate, s-ar vindeca de viciul ăsta printr-o mare iubire. Numai că este incapabil de o astfel de iubire. Şi tatăl lui era ca el, dar cu fiii lui nu va mai fi la fel, pentru că nu va avea fii.

A doua zi seara, la ora opt, Madeleine fu anunţată că Lepré se afla în salon. Se duse acolo; ferestrele erau deschise, lămpile nu erau încă aprinse, iar el o aştepta în balcon. Nu departe de ei, câteva case înconjurate de grădini se odihneau în lumina blândă a serii, îndepărtată, orientală şi religioasă de parcă s-ar fi aflat la Ierusalim. Lumina neobişnuită şi mângâietoare dăruia fiecărui obiect o valoare cu totul nouă şi aproape emoţionantă. O roabă luminoasă, în mijlocul străzii întunecate, te tulbura tot atât cât şi, ceva mai departe, trunchiul sumbru şi deja nocturn al unui castan încununat cu verdele-i frunziş scăldat încă în ultimele raze. La capătul bulevardului,

apusul de soare se curba glorios ca un arc de triumf împodobit cu aurării şi verdeţuri cereşti. La fereastra învecinată se întrezăreau capetele unor oameni care citeau cu o solemnitate familiară. Apropiindu-se de Lepré, Madeleine simţi dulceaţa potolită a tuturor acestor lucruri toropindu-i, moleşindu-i, deschizându-i inima, şi ea îşi stăpâni plânsul.

El totuşi, mai frumos în acea seară, şi mai încântător, o înconjură cum nu mai făcuse cu gesturi amabile şi delicate. Apoi vorbiră despre lucruri serioase, şi ea îşi dădu pentru prima oară seama cât este de inteligent. Nu plăcea în societate[18] tocmai pentru că adevărurile pe care el le căuta erau situate deasupra orizontului vizual al persoanelor zise spirituale şi pentru că adevărurile spiritelor înalte sunt erori ridicole pe pământ. De altfel bunătatea lui le insufla uneori o poezie fermecătoare, aşa cum

18. Suprimăm din textul apărut în revistă o virgulă care este de prisos. [Notă valabilă pentru textul francez – n. tr.]

soarele colorează grațios înaltele piscuri. Și fu atât de amabil cu ea, i se arătă atât de recunoscător pentru bunătatea ei, încât simțind că niciodată nu-l iubise atât de mult, și renunțând la speranța de a-și vedea iubirea împărtășită, ea întrevăzu dintr-o dată cu bucurie speranța unei intimități prietenești, datorită căreia îl va putea vedea zilnic: îi vorbi despre asta în chip ingenios și vesel. Dar el îi spuse că era foarte ocupat și că nu putea dispune decât de o singură zi la două săptămâni. Îi spusese îndeajuns pentru ca să-i dea a înțelege că îl iubea, dacă ar fi vrut să înțeleagă. Iar el, oricât de timid ar fi fost, dacă ar fi avut fie și cea mai mică înclinație față de ea, i-ar fi spus măcar câteva cuvinte de prietenie. Privirea ei bolnavă era atât de ațintită asupra lui încât ea le-ar fi remarcat pe dată, sorbindu-le cu lăcomie. Vru să-l oprească pe Lepré care continua să-i spună cât este de ocupat și cât îi este viața de plină, dar dintr-o dată privirea i se cufundă în inima adversarului ei de parcă s-ar fi cufundat în orizontul infinit al

cerului întins în fața-i, și simți inutilitatea oricăror cuvinte. Tăcu, apoi spuse:

– Da, înțeleg, sunteți foarte ocupat.

Și la sfârșitul serii, la despărțire, când el îi spuse:

– Mai pot să vin să-mi iau rămas bun?

Ea îi răspunse cu blândețe:

– Nu, dragul meu prieten, sunt cam ocupată, cred că e mai bine să ne luăm rămas bun acum.

Așteptă ca el să spună ceva; dar el tăcu, și ea îi zise:

– Rămâi cu bine!

Apoi așteptă o scrisoare, dar în zadar. Atunci îi scrise că era mai bine să fie sinceră cu el, că poate îl lăsase să creadă că îi place ca bărbat, dar că nu era adevărat, că prefera să nu-l vadă atât de des pe cât îi ceruse cu o amabilitate imprudentă.

El îi răspunse că nu crezuse niciodată că e vorba de altceva decât de amabilitatea ei, care era celebră și de care nu avusese nicicând intenția să abuzeze în asemenea

măsură încât să vină să o plictisească atât de des.

Atunci îi scrise că îl iubeşte, că nu va iubi niciodată pe altul decât pe el. El îi răspunse că glumeşte.

Nu-i mai scrise, dar continuă să se gândească la el. Apoi nu se mai gândi. Doi ani mai târziu, nemaisuportând să fie văduvă, Madeleine se căsători cu ducele de Mortagne, care era frumos şi inteligent şi care, până la moartea ei, adică timp de mai bine de patruzeci de ani, îi împodobi viaţa cu o strălucire şi o afecţiune faţă de care ea nu se arătă nesimţitoare.

Puteți obține toate informațiile privind
producția noastră de cărți la e-mail:
edest@noos.fr
edest@fx.ro

coperta:
samuel tastet

supracoperta:
elisa ionescu & samuel tastet

fotografia:
d.r.

tehnoredactarea:
elisa ionescu & samuel tastet

corectura:
mariana arnold & irina mavrodin

tiparul executat la data de 21 februarie 2001
la imprimeria arta grafică s.a.
e-mail: artag@fx.ro; telefon: 336.29.10
bucureşti – românia

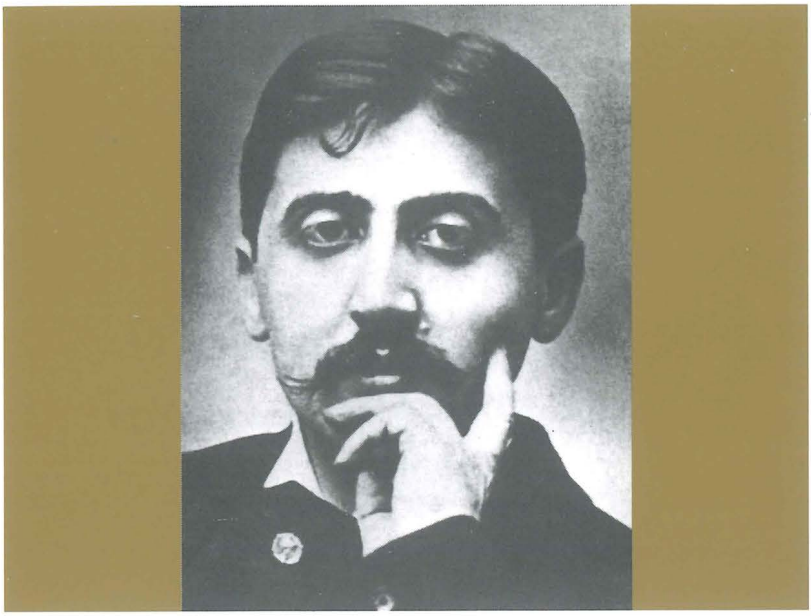

Titlul original:
L'INDIFFÉRENT
- 1893 -

Subiectul nuvelei noastre este aproape identic cu cel din *O iubire a lui Swann*. Este studiul "cristalizării" iubirii unei doamne din înalta aristocraţie care, dintr-un capriciu, se îndrăgosteşte dintr-odată de un bărbat căruia până atunci nu-i acordase nici o atenţie.
Tânărul Proust descoperă aici unele dintre ideile fundamentale ale teoriei sale despre iubire aşa cum o înţelege el.
Această nuvelă anunţă în chip surprinzător, în multe privinţe, materia şi modul de a fi ale operei viitoare: *În căutarea timpului pierdut.*

PHILIP KOLB

EST
PARIS
BUCAREST
JERUSALEM